

Günlük Ağacı (Liquidambar orientalis, Sığla)

Esin KÂHYA

Prof. Dr. Sevim Tekeli'ye

Özet

Tarih boyunca bitkilerle tedavi tıpta önemli bir yer işgal etmiştir. Cerrahi tedavinin tehlikesi, analjezik, antibiyotik ve antiseptiklerin bilinmemesi insanları daha az hayati tehlike taşıyan bitkisel tedaviye yöneltmiştir. Bunun sonucunda sadece beslenmek için değil, tedavi için de bitkiler ön plana çıkmıştır. Çalışmamızın konusu, işte bu bitkilerden biri olan Günlük Ağacı'dır.

Anahtar Kelimeler: Günlük Ağacı, bitkisel tedavi, tıp.

Liquidambar Orientalis

Abstract

Medicinal use of herbs for remedies has played an important part during historical periods. Practicable risks of surgery and lack of knowledge about analgesics, antibiotics, and antiseptics led people to use herbal medicines which were the best way of treatment without jeopardizing their lives. As a result, using of herbs came into prominence for not only nourishing but also treating people. Our main interest in this study will be one of these useful herbs Liquidambar Orientalis.

Keywords: Liquidambar Orientalis, herbal remedy, medicine.

*Prof. Dr.

Tarih boyunca bitkilerle tedavi tıpta önemli bir yer işgal etmiştir. Cerrahi tedavinin tehlikesi, analjezik, antibiyotik ve antiseptiklerin bilinmemesi insanları daha az hayati tehlike taşıyan bitkisel tedaviye yöneltmiştir. Bunun sonucunda sadece beslenmek için değil, tedavi için de bitkiler ön plana çıkmıştır. Öncelikli olarak hayvanları gözleyerek yapılan uygulama örneğin yılanın bir yerini incittiği zaman yılan otuna gidip sürünmesi insanların ilkin hayvanları gözleyerek doğru bitkiyi bulma çabalarını şekillendirmiştir.

Tedavide kullanılan bitkiler arasında bazıları çok yaygın olarak bilinir ve kullanılır. Bunlar arasında günümüzde yiyecek olarak tükettiğimiz soğan, sarımsak, maydanoz, ıhlamur gibi bitkilerin yanı sıra, daha çok tedavide kullanılan ya da baharat olarak kullandığımız bitkiler de bulunmaktadır.

Tedavide kullanılan bitkilerden birisi de günlük, ya da sığla adıyla bildiğimiz bitkidir. Günümüzde sığla veya günlük olarak bilinen bitki Acıfindıkgiller familyasındandır; yeryüzünün Üçüncü (Tersiyer) döneminden, yani yaklaşık 65 milyon yıl öncesinden günümüze kalan Anadolu Günlük ağacı (*Liquidambar orientalis*) dünyada yalnızca ülkemizde, Muğla ilimizin Marmaris, Milas, Köyceğiz ve Fethiye ilçelerinde yabani olarak yetişmektedir. Aynı cinsten Amerikan Günlük ağacı (*L. styraciflua*) ile Formoza Günlük ağacı (*L. formosana*) ülkemizde yetişmez. Anadolu günlük ağacı 20 metreye kadar boylanabilen, kışın yapraklarını dökmeyen, çınara benzeyen kalın dallı ve geniş tepeli bir bitki olup ya tek cins ya da diğer ağaçlarla birlikte ormanlar oluşturarak gelişir.

Günlük ağacının odunlaşmış gövdesi üzerinde balsam kanalları vardır. Her ağaçtan iki ya da üç yılda bir, yaz mevsiminde uzunlamasına yarıklar açılarak ağacın güzel kokulu yağı (balsam) ve kabukları alınır. Bu balsam stirol adlı uçucu yağ, vanilin, rejine, sinnanik asit, stirasin ve storesin adlı maddeleri içerir. Parfümeri endüstrisinde iyi bir koku tespit edicidir (fiksatif). Günlük ya da sığla yağı denilen bu balsam, Türkiye'nin tarımda önemli bir dışsattım ürünüdür. Ayrıca tütüne güzel koku vermek üzere kullanılır. Ağacın balsamı alınmış kabukları buhur adıyla dini törenlerde tütsü olarak yakılır.

Tarihte sığlanın, ya da günlük bitkisinin daha çok gövdesinden akan yağı ya da balsam (reçine) kullanılmıştır. Günlük bitkisinin Arap Yarımadasında ve Afrika'da ticari bir mal olarak MÖ 5000'lerden itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Ondan ilk söz edilmesi ise MÖ 1458'de Kraliçe Hatsheput zamanına rastlar. Eski Mısır'da bu yağın mumyalama işlemlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra ise meşhur Mısır Kraliçesi Cleopatra bu yağı parfüm olarak kullanmıştır. Anadolu'da ise Fenikelilerin bu yağı bildiği ve hatta ticari mal olarak da değerlendirdikleri; gemilerle götürerek pazarladıkları bilinmektedir.

Yunan tarihçilerinden Herodot da günlük konusunda bilgi sahibi idi. O günlük reçinesini Güney Arabistan'daki ağaçlardan elde edilen bir ürün olarak

betimlemiş ve bunun toplanmasının fevkalade zor olduğunu, çünkü bu ağaçlarda bazı zehirli yılanların yaşadığını söylemiştir.

Tıpta otorite olarak kabul edilen hekimlerden ve tıbbın babası denen Hippokrates de günlükü betimlerken, bilinen bir drog olarak belirlemektedir. Hap olarak günde 1 ila 4 gr. güç verici, yatıştırıcı, kabız çözen, idrar artırıcı, adet söktürücü, romatizma ağrılarını giderici olarak kullanıldığını söylemektedir. Yine o bu drogun tütsü olarak mabetlerde de kullanıldığını belirtmektedir (Baytop, 1984: 239-240).

Onun reçinesi Aristo'nun öğrencisi Theophrastus tarafından ve Pliny'nin *Doğa Tarihi* kitabında da zikredilmiştir.

Anadolu'da, Klikya Bölgesinde yaşamış ve yüzyıllar boyu kaleme almış olduğu *Materia Medica* adlı eseriyle alanında otorite olarak kabul edilen Dioscorides ise bu eserinde günlükten söz etmiş ve bitkinin reçinesinin kullanıldığını belirterek, onun yapışkan bir özellik taşıdığını, alev almadığını, ancak bir duman oluşturduğunu belirtmiştir. Belli bir ısıda verdiği koku ile kendisini belli ettiğini kaydeden Dioscorides onun özellikle yaralara iyi geldiğini söyler. Özellikle de kötü huylu ülserleşmiş yaraların tedavisinde etkin olduğunu belirten yazar, uygulamayı şöyle özetlemektedir: Günlük yağı alınıp dövülür ve sütle karıştırılıp, bu terkipte ıslatılmış bir parça keten kumaş yara üzerine uygulanır. Ancak daha önce o kısım sirke ile iyice temizlenmelidir.

Dioscorides günlük yağının şarapla karıştırılarak kulak ağrılarında; gül suyu ile karıştırılarak göğüslerde görülen yaralarda kullanılabileceğini belirtmektedir. O sıgılanın kanın akışını düzenlediğini, ancak eğer şarapla karıştırılıp içilirse öldürücü olabileceğini ifade etmektedir (Dioscorides, 1959: 45).

Erken tarihlerde Çinli ve Hintli hekimler de günlük bitkisini drog olarak kullanmıştır. Onun Sanskrit dilinde adı *shallaki* veya sihak'tır. Onun kullanılan türü *Liquidambar formosana*'dır. Asıl ülkesi Çin olup, Bangalore'da yetişen de bu türdür. Çince adı SU HE XIANG'dır (Wu, 2005: 378). Hintlilerin meşhur tıp ansiklopedisi diyebileceğimiz *Caraca*'da bu bitkinin reçinesinin nasıl kullanıldığı anlatılmakta ve romatizmal hastalıklarda, ülserleşmiş yaralarda haricen kullanıldığı kaydedilmektedir. Göz hastalıklarında balla karıştırılarak kullanılmıştır. Onun iştah artırıcı olduğu, nefes kokusuna, dizanteriye ve kronik öksürüğe de yararlı olduğu kaydedilmektedir (Ramakrishan, 2000: 739).

İslam Dünyasında da günlük bitkisinin, özellikle de onun reçinesinin kullanıldığı belirlenmektedir. İslam Dünyasının seçkin Türk hekimlerinden İbn Sina *el-Kanun fi't-Tıbb* adlı beş kitaptan oluşan eserinin ikinci cildinde basit droglarla ilgili bilgi vermektedir. O, günlükle ilgili ayrıntılı bilgi sunar. Arapça *Fakilamus* denen bu bitkinin *bubur-u meryem* ve *artenisa* olarak da adlandırıldığı belirtmektedir.

İbn Sina bu kitapta ele aldığı diğer droglarda da olduğu gibi, günlüğün genel nitelikleri ve etkileri hakkında bilgi vermektedir. Onun genel etkilerini şöyle belirlemektedir: “*temizleyici, parlatici, yıkayıcı, açıcı etkileri vardır. Kökünden 3 dirhem içildiğinde idrar söktürücüdür*”.

İbn Sina, bu kitapta ele aldığı diğer basit droglarda olduğu gibi, günlüğü de belli bir sistematik içinde anlatmaktadır. Onun ne gibi sistem hastalıklarının tedavisinde kullanılabileceğini ele almakta ve açıklamaktadır. Bunlardan süsleme ile ilgili olarak, zeytinyağı ile günlük karıştırılırsa, derideki çatlaklara iyi geldiğini; sarılık için de yine tatlı şarapla karıştırılarak 3 miskal alınır ve daha sonra kalın, yünlü kumaşlar altına girip iyice terlenirse, hastalığa iyi geldiğini söyler.

İbn Sina şişlerin tedavisinde ise haricen uygulanan günlüğün, şişleri yumuşatıp, içlerindeki iltihapların ortadan kalkmasında etkin olduğunu kaydeder. Cerahat ve yaralarda günlük köklerinin sirke ile karıştırılıp, yaraların üzerine uygulanırsa yararlı olacağını söyler ki, burada İbn Sina'nın verdiği bilginin Dioscorides'ininkiyle uyduğu görülmektedir. Ancak, farkın Dioscorides'te sirkenin yaranın üzerine daha önce uygulanmasını önermesidir.

İbn Sina günlükle hazırlanan bazı ilaçların baş hastalıklarına ve göz hastalıklarına da iyi geldiğini söylemektedir. Günlük suyunun burun deliklerindeki tıkanıklığı açtığı ve soğuktan kaynaklanan baş ağrısına iyi geldiği belirtilmektedir. Balla karıştırılmış günlüğün görme zaaflarına iyi geldiği söyler.

İbn Sina'ya göre, günlüğün en etkin olduğu hastalıklar solunum sistemi hastalıklarıdır. O edrumali ile karıştırılarak, balgam söktürücü olarak kullanılabilir.

İbn Sina günlüğün düşük yapmaya sebep olduğu, ya da gebeliği engellediği konusunda bazı düşüncelerin olduğunu söyleyerek, cenini öldürdüğü gibi bir düşüncenin bulunduğunu da aktarmaktadır.

Yine günlük bitkisinin basur tedavisinde de kullanılabileceğini söylemektedir. Bu terkip (sığla yağı) bağırsağın içeri çekilmesi sağlar. Bu tedavide balsam 5 dirhem balla karıştırılarak haricen uygulanmaktadır. Eğer bitkinin kökü 5 dirhem balla karıştırılıp verilirse, ishal yaptığını; güçlü bir müshil olduğunu söylemektedir.

İbn Sina burada son olarak günlük bitkisinin zehirlenme için de yararlı olduğunu kaydetmektedir. Eğer bir kişi zehirli madde içmişse, bu terkip onda panzehir etkisi, yapar, demektir (İbn Sina, 2010: 597-598).

İbn Sina *el-Kanun fi't-Tıbb* adlı eserinin Beşinci Kitabında ise hastalıklara göre, terkipler halinde reçeteler vermektedir. Burada bu kitaptan alınan bazı reçeteleri sunalım.

1. Macun-ı Kayser

Bu macun nabzın fazla atmasına, saraya, soğuk mide problemlerine,

bağırsak tıkanıklığına, zehirlenmelere, hazımsızlığa, nefes darlığına ve yoğun hıçkırığa yararlıdır.

İçindekiler: *Kunduz hayası 10.5 gram, meyan kökü sürgünleri 10.5 gram, Çin tarçını sürgünü 10.5 gram, kustus kökü 10.5 gram, sivri biber 10.5 gram, sıvı günlük 10.5 gram, afyon 10.5 gram, safran 10.5 gram, Hint sümbülü 10.5 gram, cavşır otu 1.75 gram, misk 6 gram, kafur kokulu zencefil 6 gram, deliksiz inci 6 gram, sarı yonca 31.5 gram.*

Bütün bu drogların hepsi toz haline getirilir; dövülür ve süzme balla karıştırılır ve 300 gramlık dozlar halinde gerektiğinde kullanılır.

2. Galen'in Macun Diye Adlandırdığı Bir Başka Terkip

Kansız öksürük ve karaciğer işlevlerinin bozukluğunda kullanılır.

İçindekiler: *Safran 3.5 gram, Çin tarçını 3.5 gram, akgünlük 14 gram, mersin ağacı 2 gram, su teresi 10.5 gram, kitre zamkı 7 gram, tarçın 7 gram, Hint sümbülü 7 gram, servi zamkı 60 gram, bal 90 gram, çekirdeksiz üzüm 210 gram, iyi kalite tula (istendiği kadar).*

Bütün bu ilaçlar toz haline getirilir, dövülür ve sonra balla karıştırılır.

3. Günlük Yağı

Bu ilaç eklemlere, onları ısıtması için kaslara, soğuk şişlere, uterus üşütmesine, böbrek ve mesane üşütmesine iyi gelir.

İçindekiler: *Susam yağı 1.620 gram, günlük yağ özellikleri ortaya çıkana kadar (yağı çıkana kadar) pişirilir. O cam bir kaptaki korunur ve kullanılır.*

4. Sutira-Muhallis-i Ekber (Büyük Koruyucu)

Sara, baş dönmesi, kronik baş ağrısı, titreme (kore) hastalığında yararlı bir ilaçtır. Zararlı maddenin gözün içine süzülmesini engeller. Katarakt ameliyatından sonra, bir göz ilacı olarak kullanıldığında katarakt ve diğer göz hastalıklarını engeller. O ballı su ile alınırsa ses yitimi, paraliz, kötü düşüncelere sapma, diş ağrısı, gözde oluşan kanamalar, göğüs ağrısı ve mide ağısına yararlıdır. Eğer *büyük sinir otu* suyu ve ballı su ve *çobandeğneği* suyu ile alınırsa kanamayı durdurur. O mide gazlarına, mide ağrısına, sarılığa, bağırsak hastalıklarına ve gribe iyi gelir. Dalak hastalığında tenkiye için kullanılır. O böbrek ve mesanede tutulmuş fazlalık sıvı maddeleri atar; erkek organlarını güçlendirir. Eğer bölgesel olarak uygulanırsa, cinsel arzuları güçlendirir. O eklem ağrılarında, gutta ve arızı kasılmalarda yararlıdır. Böcek ısırılmalarındaki zehirlenmelerde ağızdan alınır veya şırınga edilir.

Aşağıdaki şekilde reçete hazırlanır:

Çin tarçını 45 gram, bataklık sazı 45 gram, kunduz hayası 67.5 gram, kaya maydanozu 67.5 gram, kereviz tohumları 60 gram, yabancı kereviz 5 gram, kustus kökleri 27 gram, tarçın 27 gram, Adrama'nın hapları 27 gram, ada soğanı suyu 27 gram, Hint kediotu 27 gram, anason 5 gram, beyaz akgünlük 54 gram, sivri biber 18 gram, Hint sümbülü 18 gram, kakule 18 gram, safran 18 gram, afyon 45 gram.

Bu droglar toz haline getirilir ve dövülür ve de süzme balla hamur (sarı sakız) haline getirilir; sonra bir kapta saklanır ve 6 ay sonra kullanılır.

5. Kamiba (Uzun Kavundan Yapılan) Habbül-Müntinü'l-Ekber

Bu piller kolik ağrıları, gut ağrıları, sırt ağrıları ve diz ağrıları için iyi gelir. Onlar vücuttaki yoğun hıltları dağıtır.

İçindekiler: Akgünlük 35 gram, ballı sirke 35 gram, amonyak zamkı 35 gram, çavuş otu reçinesi 35 gram, Suriye sedef otu tohumları 35 gram, ebucebil karpuzu 28 gram, küçük sarısabır 35 gram, küsküt 35 gram, mahmude otu 21 gram, tarçın 7 gram, Hint sümbülü 7 gram, safran 7 gram, kunduz hayası 7 gram, sütleğen otu zamkı 3.5 gram.

6. Tıkanıklık Açıcı Bir Pil

Yoğun ishal yapan yoğun hıltların yoğunluklarını inceltir.

İçindekiler:

Tarçın yaprakları 1.75 gram, belile 1.75 gram, bataklık sazı filizleri 1.75 gram, pelinotunun Roma çeşidinin tomurcukları 1.75 gram, mastika 1.75 gram, safran 1.75 gram, kereviz tohumları 3.5 gram, anason 3.5 gram, akgünlük 3.5 gram, ballı sirke 3.5 gram, küçük sarısabır 24.5 gram, termiye 11.75 gram, ağaç mantarı 11.75 gram.

Bu içerikten piller yapılır.

Günlük Avrupa'ya bir hayli geç tarihte getirilmiştir. Onu Avrupa'ya tanıtanlar Haçlılar olmuştur. O özellikle reçinesiyle tanınmıştır. Araplar Avrupa'ya onu Lübnan yağı diye pazarlamışlardır.

Günlük bitkisinin kullanımı daha geç tarihlerde hem İslam Dünyasında hem de Avrupa'da devam etmiştir. O İslam Dünyasında gözde bir ilaçtır. Ancak Avrupa'da kullanımı, özellikle kimyanın geliştiği ve Doğu ülkeleriyle temasın arttığı dönemde artmıştır. 1686'da günlük reçinesinin hem antibiyotik özellik taşıması hem de sertleşen bir materyal olarak dış hekimliğinde uzun süre kullanılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak 1686'daki *d'Amsterdammer Apothek*'te

bilgi verilmektedir. On dokuzuncu yüzyılda ise çeşitli kozmetiklerde günlük reçinesinin kullanıldığı belirlenmektedir. Daha sonraki yıllarda ise günlük bitkisinin, ilk yardım malzemesi olarak kullanıldığı ve özellikle de reçinesinin antibiyotik özellik taşımasından dolayı bronşit ve astım şikâyetlerinde önerildiği belirlenmektedir.

Günümüzde bazı park ve bahçelerde günlük süs bitkisi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sert olan odunu bazı süs eşyalarının yapımında kullanılmasını sağlamıştır. Bitkisel tedavide ise mide ve bağırsak hastalıkları, nefes darlığı, ses kısıklığı, unutkanlık, idrar söktürücü, romatizmal ağrılar, hatta kekemeliğin tedavisi için bile çeşitli terkiplerde ve farklı muamelelerden sonra kullanılabilceği kaydedilmektedir.

Kaynakça

- Baytop, Turhan, (1984). *Türkiye’de Bitkilerle Tedavi*. İstanbul: Sanal Matbaacılık.
- Dioscorides, (1959). *The Grek Herbal of Discorides*. Robert T. Gunther (Çev). New York: Hafner Publising.
- Jing Nuan Wu, (2005). *An Illustrated Chinese Materia Medica*. Oxford Press.
- Ramakrishan, S, (2000). *Vadia V. M. Gogte, Ayurvedik Pharmacology and Therapeutic Uses of Medical Plants*. The Academic Team of Bharativa Vidya Bhavan’s Vidya Bhavan’s (SPARC) (Çev.). Mumbai.
- İbn Sîna, (2010). *el-Kanun fi’l Tıbb*, İkinci Kitap, Esin Kâhya (Çev.). Ankara.

